

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden küldemény a szerkesztőség czime alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

ELŐFIZETÉSI ÁR: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona). HIRDETÉSEK DÍJA: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 6 frt, $\frac{1}{2}$ oldal 3 frt, $\frac{1}{4}$ oldal 1 frt 50 kr, $\frac{1}{8}$ oldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árszámítás adatik. Bélyeg-díj minden hirdetésnél külön 30 kr. Egyes szám ára 15 kr.

A kiadóhivatal

kezelője RÓZSA SÁNDOR főiskolai háznagy, kinek nevére intézendő a lap minden anyagi dolgára s a hirdetésekre vonatkozó küldemény.

Debreczen és a harmadik egyetem.

Már évek óta felszínen van az állam által felállítandó harmadik egyetem kérdése. Sok papir elfogyott, sok toll elkopott, sok tinta elfolyott és sok szó elhangzott már miatta. A tervezésnél tovább azonban még nem jutottak, sőt a kultuszminiszter legközelebbi nyilatkozatából ítélve, egyhamar aligha is jutnak.

Az ügy azért erősen foglalkoztatja a kedélyeket s újabban nem kisebb ember, mint a volt közoktatásügyi államtitkár, *dr. Berzeviczy Albert* tárgyalja azt egy ügy az író személyiségénél, mint az irat tartalmánál fogva kiváló figyelmet érdemlő brosürában. Ez reánk annyival inkább érdekes, mert *Debreczent* is azon városok közé sorolja, melyek alkalmasnak mutatkoznak a harmadik *állami egyetem* befogadására.

Sajátságos, hogy míg ev. ref. egyházunk mozgalmat nem indított egy Debreczenben felállítandó *bölcsészeti fakultás* érdekében, mely mozgalom hatalmas hullámokat vevén, ma már szinte a prot. egyetem eszméjéig csapkod, mondom, míg ez a mozgalom kezdetét nem vette, addig Debreczen szóba sem jött, mint egy leendő állami egyetem székhelye. Beszéltek leginkább Szegedről, Pozsonyról, olykor Kassáról. Most azonban már az országházban is megemlékeznek róla, s Berzeviczy Albert, a ki a viszonyokat jól ismeri, szeretné a Debreczenért lelkesülő protestánsok áldozatkészségét az állam javára lefoglalni. Egy másik, a kormány rúdjánál álló tanügyi férfi is úgy nyilatkozott, hogy ha Debreczen síkra száll az állam előtt a harmadik egyetemért, aligha léphet vele egyetlen város is sorompóba.

Debreczenre vonatkozólag Berzeviczy brosürjében a következőket írja: „Debreczen eddig

tulajdonképen inkább csak mint *felekezeti egyetem* székhelye jött szóba, de tekintettel *tagadhatalan jelentőségére* és arra, hogy a felekezeti egyetem eszméjét elvben elutasítandónak tartom, kötelességemnek vélem, vele, mint *állami egyetem eseti székhelyével* foglalkozni. Előnye tiszta magyarsága s az, hogy régi kulturintézmények állanak fenn benne; újabban teljesen modern kórház is épült; az eddig történetek mutatják, hogy Debreczen lakossága egy nagy, tudományos intézet létesítése érdekében bármily áldozatokra kész: ez talán bebizonyulna akkor is, ha nem felekezeti, hanem állami egyetem létesítése forogna szóban. A felekezeti *jogakadémia* között itt van a *leglátogatottabb és legjobban ellátott, mely látogatottsága a királyi jogakadémiákat is megelőzi.*

Debreczen *árnyoldala* geográfiai fekvése: Budapest és Kolozsvár között úgyszólván a közepén, — és meglehetősen határozottan előtérbe lépő *felekezeti* (t. i. protestáns) *jellege.*“

Berzeviczy végül oda konkludál, hogy ha az államnak a harmadik egyetem felállítása által az a célja, hogy a magyar fajú elemeket a műveltség áldásaiban könnyebben és tömegesebben részesítse, akkor első sorban a nagy kath. város, *Szeged*, másod sorban *Debreczen* jönnek tekintetbe, — ha pedig törekvése oda irányul, hogy a magyar kultúra által erősebben hasson a nemzetiségekre, akkor első sorban *Pozsony*, másod sorban *Kassa* veendő számításba.

Jelezni kívántuk a volt államtitkár érdekes felfogását a harmadik egyetem kérdésében, a mely, ha többet nem, annyit mindenesetre bizonyít, hogy az államférfiak is szemet vetettek Debreczenre és méltónak találják ezt arra, hogy benne egy egyetem helyeztessék el. Ezt látjuk mi reánk nézve első sorban fontosnak és a leghathatósabb ösztönnek ősi kollégiumunk

egyetemmé fejlesztésére. Reméljük, lesz belőle valami, a nélkül, hogy az állam alkotó erejét igénybe venné Debreczen. Azok az előnyök, melyeket Berzeviczy előszámlál, valóban mind megvannak, sőt azokon kívül még többeket is felsorolhatunk. Így pl. itt van a főiskola gazdag könyvtára és egyéb gyűjteményei, itt van három népes középiskola, mely évről-évre jókora számú hallgatóságot adhat az egyetemnek. E mellett a magyar irodalom és művészet kifejlesztésében Debreczen óriási lépésekkel halad előre.

Berzeviczy a városnak, mint esetleges állami egyetemi székhelynek árnyoldalait is megemlíti és csudálatos módon ilyennek találja ennek prot. jellegét is. Egyáltalában nem tudjuk magunknak megmagyarázni, micsoda veszedelem háramlott, háramlik, vagy fog háramlani az államra abból, hogy Debreczen, Isten kegyelméből és saját erejéből még ma is határozottan prot. város, — ellenkezőleg azt tanultuk és úgy tudjuk a meg nem hamisított történelemből, hogy közel 400 év óta hazánkban a protestánsok az államnak leg-erősebb és legbiztosabb oszlopai, — sőt épen most foly szemünk előtt az a jelenet, hogy a protestánsok, önmagukat megtagadva, saját kárukkal tolják előre az állami liberálisizmus szekere; azt a szekeret, melyen Berzeviczy Albert is ült, s a ki mindennek daczára sem vonakodik Debreczennek *árnyoldalául* tudni be protestáns jellegét. Azt hisszük, ez a szemünkbe vágott határozott protestántizmus határozottan meg fogja mutatni, hogy Debreczenben az állam nélkül is lesz egyetem!

Sz—f.

✠ TÁRCZA. ✠

A Zsidókhoz írt levél kritikai és bibliai theologiai szempontból.

(Folytatás.)

A törvény.

Miként Pál apostol, úgy a Zsid. levél szerzője is, az ó szövetségi theokratikus intézmény egyik lényeges alkotó eleme gyanánt tekinti a törvényt, melynek eredetéről azt tanítja, hogy Isten a törvényt angyalok által közvetítette (2, 2). Mózes e törvény minden parancsolatát ünnepélyesen tudtára adta a népnek s viszont a nép kötelezte magát a Jahve akarata iránt való engedelmes-ségre (9, 19. 20) és pediglen olyan szigorú kikötéssel, mely szerint a törvény megszegői kérlelhetetlenül halállal lakolnak (10, 28). Ez a törvény szabályozza Izraélnek erkölcsi életét, s ennek szentsége és kemolysága felől tanuskodnak azok a megrázó jelenségek, nevezetesen a homály, a sötétség, a vihar, a harsonának zengése

és az Isten hangja, a melyek láttára és hallatára a nép annyira megfélemlert, hogy esdve kérték, vajha ne kelene hallaniok az Ur szavát. Sőt a Sinai hegyről közvetített kijelentéssel kapcsolatos látomány annyira rémes volt, hogy még maga Mózes is remegett (12, 18—21). Természetes tehát, ha az a nemzedék, mely a pusztában zúgolódott és engedetlenkedett az Isten akarata ellen, nem mehetett bé az ígért nyugodalomba (3, 15—19). Megkülönböztetendő azonban az író szerint is a tudatlanságból és tévelygésből származó gyarlóságtól (5, 2.) a szántszándékosan elkövetett bűn (10, 28), mely utóbbi mint a törvény tudatos megvetése, a legszigorúbb megtorlás alá esik. Másfelől az is világos, hogy a törvény parancsolatait egy halandó ember sem képes teljesen betölteni, hiszen még az itt alant ügyvélt igazaknak (δικαιοι) is feltétlenül szükségök van arra, hogy eljussanak a tökéletességre (τελειωσις 12, 23. h. ö. 11, 40.), azaz hogy elnyerjék az evangéliomban ígért igazságot (δικαιοσύνη), a mi azonban már a törvény keretén kívül és a törvény nélkül jó létre, egyedül Jézus által. És így a törvény, általában véve nem képes a tökéletesedés eszközzésére, annál kevésbé képes erre a törvény egyes szabályzata, például a levitai papságról szóló rendelkezés (7, 18. 19), a mely merőben gyarló és értéktelen intézménynek bizonyult. Az ó szövetségi törvény célja tehát nem lehetett és nem is volt végczél, hanem az, a mint Pál apostol és az evangéliom is tanítja, pusztán csak előkészítő jellegű intézmény; és célja az, hogy rendeletei és újból meg újból ismételt követeléseivel felébreszse az emberben azt a tudatot és meggyőződést, miként a bűn kiengesztelése s az ezen réven elnyerni óhajtott tökéletesség a törvény által soha el nem érhető; és pedig azért nem érhető el, mert a törvény a jövő javaknak, a mennyei üdvnek s örök boldogságnak pusztán csak homályban elmosódó árnyképe, — σκιά — de nem a valóságos tényeknek — πράγματα — tisztán kidomborodó igazi képmása (εικών 10, 1).

A törvény ezen elégtelen voltát kiválóan és kétségtelenül igazolják az általa rendelt áldozatok, meg az azok teljesítésére kötelezett lévita rend.

As ó szövetségi papság és az áldozatok.

Miután a törvény nem végczél, hanem pusztán átmeneti jellegű intézmény, ennek következtében annak egyes rendelkezései szintén csak időleges érvényűiek.

Szerzőnk a mózesi törvény legfontosabb intézkedésül tartja az ároni papságra (7, 5. 16. 18. 19. 28) és az áldozatokra (8, 4; 9, 22; 10, 1. 8) vonatkozó szabályzatokat, a melyekről azonban azt tanítja, hogy ezek immár, az evangéliom által semmisseknek nyilvánított, érvénytelen intézmények (7, 18. 19).

Első renden is a *papi alkotmány-szervezetet* véve szemügyre, azt látjuk, hogy Izraél voltaképen az egész törvényt, a levitai, vagyis ároni papságra való tekintettel nyerte és így a papságról szóló intézkedés megsemmisülésével romba dől az egész törvény (7, 11. 12). A papok

intézményének czélja pedig az volt, hogy szolgáljanak a mennybéli dolgok példázolatának és árnyékának s áldozatokat vigyenek a törvény szerint az olyan vétkek és bűnök kiengesztelése végett, a melyek mint nem halálos bűnök bizonyos nemű törvényteltetés révén eloszlatottak valának (8, 4. 5. h. ö. 10, 28). Ilyen áthágások és vétkek az első (= ó) szövetség idején folytonosan fordultak elő (9, 15) s épen ez a körülmény akadályozta az ó szövetségi ígéret megvalósulását. De maga a papi és áldozati intézmény is képtelen — mert fogyatkozásokkal teljes (8, 7) — volt arra nézve, hogy létrehozza a τελείωσις-t. Ennek oka egyszerűen az volt, mert a törvénynek a levitai papságról szóló szabályzata (ἡ προφήτουσα ἐντολή 7, 18), testi leszármazástól tette függővé a papságot és ez által merőben „testi parancsolat“-nak (ἐντολή σαρκινή 16. v.), vagyis olyan ingatag, változó rendelkezésnek bizonyult, a melynek örök érvényű hatálya eo ipso nem lehetett. Aztán meg magok az Áron rendéből való főpapok is egytől egyig bűnös, halandó emberek valának, környülvé minden gyarlósággal (28. v.), a kiknek előbb a saját bűneikért kellett áldozni (27. v.) s mulandó voltuknál fogva egymást váltogatták a szolgálat teljesítésében (23. v.), a miből nyilvánvaló, hogy ilyen minőségükben, változhatatlan üdvjavak megszerzésére egészen képtelenek voltak. Figyelembe veendő továbbá az is, hogy ők kézzel csinált sátorban és hajlékban, azaz az igazi szentélynek csakis az előkép nyomán készült hasonmásában végezték a szolgálatot (9, 11. 24), tehát már az a hely, a melyen a szertartási rendszabályzatnak eleget kívántak tenni, ebből a látható világból való (κοσμικόν) volt s lelkeikkel is úgy ők, mint a nép, ezen a muló sátoron csüggöttek, a helyett, hogy a mennyei örök szentélyre irányozták volna tekintetüket (9, 1). A levitai papok ezen jellege és jelleme magyarázza meg azt a tényt, hogy ők a bűn miatt megzavart viszonyt Isten és az ember között nem voltak képesek helyreállítani.

A papság által teljesített *áldozatok* a bűn miatt háborgó lelkek megnyugtatására s a megbántott Isten kiengesztelésére szintén erőtelenségre s elégtelenségre. Mert ezek által sem az áldozást végező papság, sem az ennek közvetítésével Istenhez közeledni óhajtó nép nem nyer igazi bűnbocsánatot s nem juthat el a tökéletességre (9, 9), a mit igazol az a tény, hogy ugyanazon áldozatokat időről-időre meg kellett újítani (10, 1). Már pedig, ha az áldozó, az ó áldozata érdeméért, valósággal megtisztult volna a bűntudattól s a lelkiismeret mardosásától: akkor rá nézve egészen felesleges volt volna az újabb áldozat. E mellett azt is tudnunk kell, a mit az ó szövetségi Írás hangsúlyozottan hirdet, miként az állati áldozat árán egyáltalában nem szerezhető meg a bűnbocsánat, mert a bikák és bakok vére nem moshatja el a bűnöket (10, 4. 11.). Minden ilyen és e nemű áldozat csakis arra való volt, hogy jelezze a testnek megtisztulását, azaz a levitai külső szertartás foganatosítását. Ámde mindez, az érzelem és öntudat megtisztítására,

azaz magasabb, igazi szentség eszközlésére elégtelen — mert képtelen — volt. És így a bűn kiengeszteléséért nyújtott levitai áldozat és szolgálat nem egyéb, mint időleges értékű testi rendszabály (δικαιώματα σαρκός 9, 10), a mely utalt arra a tökéletes és örök érvényű áldozatra, a melyet teljesített a jövő üdvjavaknak főpapja *Jézus Krisztus* (11. 12. v.).

Jézus Krisztus főpapsága és áldozata.

A mire a törvény, meg az ó szövetségi papság és az ez által teljesített vallási szolgálat egészen képtelen volt, azt véghezvitte Jézus Krisztus, a mi nagy főpapunk, saját véráldozata által (9, 11. 12). Ő tehát nemcsak új és az előzőnél jobb szövetségnek közbenjárója (8, 6; 9, 15), hanem egyszersmind hűséges főpap az Isten iránt való dolgokban (2, 17; 3, 1), a ki övéinek, azaz szavára hallgató nyájának hűséges őriző pásztorja (13, 20), és mindeneknek örökös tulajdonosa is lévén (1, 2): minden tekintetben képes és kész arra, hogy bőségesen részeltesse híveit a messiási üdv-ígéret áldásaiban (9, 11. h. ö. 51. l.). Ennek nyilvánvaló előzalogául már itt alant érezteti segedelmét azokkal, a kik megpróbáltatásokkal küzdenek (2, 17. 18).

Mivel pedig minden főpapnak, a ki az emberek ügyét képviseli Isten előtt, az emberek közül valónak kellett lennie, hogy tisztének teljesítése által embertársainak javára lehessen (5, 1. 2), ennél fogva Jézus is, noha Istennek Fia: mindamellett rövid időre kisebb lón az angyaloknál (2, 9), és a megváltásra rászoruló bűnös halandók létezési alakjában, mint Embernekfia jelent meg (2, 17); összes gyarlóságainkat magára vette, minden tekintetben megkísértetett épen úgy, mint mi (4, 15), sőt keresztet is szenvedett (12, 2. 3), s mindezt azért, hogy mint szent, ártatlan és szeplőtelen főpap (7, 26), az Atyától nyert messiási megbízatását híven betölthesse.

Es tényleg be is töltötte, első sorban és kiválóan az által, mert *Ő tökéletes főpap*. Míg ugyanis az ároni főpapok önmaguk is bűnös, gyarló (7, 8. 23) és így megváltásra utalt (27. 28. v.) halandók valának, a kiknek áldozata nem juttathatta el tökéletességre az áldozót (9, 9), hanem csakis a testi megtisztulás jelzéséül szolgálhatott (9, 13), a mint ezt az előbbi tételben igazoltuk: addig Krisztus, Fiu létére nemcsak megtanulta és tényleg be is bizonyította az engedelmisséget (5, 8; 10, 7. 9), s nemcsak hű volt a reá bízottakban (2, 17; 3, 2), hanem örökké való Lélek által teljesített ártatlan véráldozatánál fogva (9, 14) hasonlíthatatlanul felette áll nemcsak az ároni főpapoknak, de még az összes ó világi kegyeseknek is, mert tudjuk, hogy rajta a bűn soha egy pillanatig sem győzedelmeskedett (4, 15), sokkal inkább *Ő* diadal-maskodott a bűn s halál minden hatalmán, mint örök idvességet szerző tökéletes főpap (5, 9).

Másod sorban pedig az által tölthette be hivatását az Ur, mivel *Ő Isten által felkent főpap* (5, 5. 6. 10). Ez azt teszi, hogy az Ur főpapsága, már eredetét és lényegét tekintve is sokkal fenségesebb, mint a minő

az ároni főpapok hivatala volt. Mert habár ezek, Isten törvénye alapján, az Áron rendi szerint nyerték is a papi tisztséget (5, 4; 7, 11), mégis mérhetetlen távolságban mögötte állanak Jézusnak. Jézust nevezetesen nem a Lévi nemzetségéből és így nem is az Áron rendi szerint, hanem a papi előjogokkal fel nem ruházott Juda törzsből és pedig a Melkhiszedek rendi szerint, közvetlenül Isten maga nyilvánította főpappá (5, 5. 6. 10; 7, 15—17). És ez a különbség a főpapság jellege és jelleme szempontjából rendkívül nagy horderejű ám. Mert tovább menve az ellentétek igazolásában, azt látjuk, miszerint az ároni főpapok egytől egyig, váltakozó és elenyésző rendelkezés alapján nyerték a papságot s a mint lettek, azon módon meg is szüntek papok lenni egyik a másik után; a mi Urunk ellenben „enyészhetetlen életnek ereje szerint“ lett főpappá (7, 11—17), a kinek főpapságát Isten önnön saját esküszavával szerzette, míg az ároni főpapság isteni esküszó nélkül jött létre (7, 20—22).

Végül az által valósíthatta meg Jézus az ő főpapi tisztét tökéletes mérvben, mert Ő örök főpap. Azok az ő szövetségi papok egymást váltogatták a hivatalban, mivel halandók valának (7, 23). Ezt az időről-időre tapasztalt fogyatkozást is teljesen eloszlatta az Ur főpapsága, a mely, miként a Melkhiszedek tiszte, változhatatlan, örök (7, 17. 24). E szerint az a szövetség is, a melynek Ő a keze, záloga, szintén jobb az ő szövetségénél (7, 22), mely utóbbi épen ezért töröltetett el. Ha tehát Krisztus papsága örökké tart: akkor Ő a leg-tökéletesebben meg is tarthatja azokat, a kik általa járulnak Isten elé (25. v.). Ebből látható, miként a levél-író az Ur közbenjárói tisztét úgy tünteti fel, mint az ő főpapi működését, mely abban határozódik, hogy könyörgésével az Atya előtt szünetlenül képvisel bennünket, szót emel mellettünk és érettünk s a mi lelki áldozatunkkal is egyedül Ő általa járulhatunk Isten szent színe elé (13, 15).

Könyvismertetés.

A Biblia női alakjai. Irta Kenessey Béla. 44 képpel. 230 l. Budapest. Hornyánszky V. nyomdája. Ára (?).

Kenessey Béla kétségtelenül azon egyházi íróink közé sorozható, a kik az egyházi irodalom mezején nemcsak kalászokat, de egész kékvetket nyújtottak. Sok olvasottsággal, alapos tudással rendelkezik. Ösmerjük őt mint nevezetes cikkezőt, a ki a felmerülő egyházi kérdésekhez behatóan hozzá tud szólni. Mint kritikus, nagyon sokszor túlterjengő, felületlen ösmeretésekkel, szigorú megjegyzéseivel a kérlelhetetlen ellenőri szerepet viseli. Ösmerjük őt, mint egyházi beszéd íróit. Beszédeiben inkább a bölcsészre találunk s hiában keressük benne a gyakorlati ígéhirdetőt, azt sehol sem találjuk föl. Még egyh. beszédeiből is mintegy az a kérlelhetetlen kritikus alakja tűnik elő. Megfelelnek azok a külső szabályoknak, de valódi, meleg lángot azokban csak itt-ott látunk fellobogni. Tagadhatlanul szépek, itt-ott művésziek is, de a közvetlenség hatását nem mindenütt tudják felköltöni.

A gyakorlati élet emberét megbékőzza sokszor a rideg, a száraz elmélet. Ez teszi őt élessé, gyakran rokonszenvtelenné; mintha maga a gondviselés mutatná, hogy nem ez az ő igazi útja, a melyen járnia kell, mert ott, a hol a nemes kedély, keresztyén lelkület szólal meg szívében: egészen más. Nem tudom, úgy van-e vele más, de én a most megjelent szép művében Kenesseyt egészen más oldaláról tanultam megösmerni. Az, a ki eddig a rózsán is a töviseket, rovarokat kereste azért, hogy azokat elpusztítsa, most a pompás színvegyületet s a kellemes illatot ösmerteti meg. Egészen más világba vezet, egész egyénisége átváltozik azon körben, a melyben most mozog, mintha magának annak a bűvös-bájos környezetnek édes varázsa ihletné át egész lényét. Még irálya is olvadékonyabb, lágyabb. Szemében könyvek csillognak, ajakára szelid mosoly lopózik, szívének melege fölángol, hogy az olvasó lelkét is magával ragadja. En nem tudom, hogy szerző melyik művét tartja legsikerültebbnek, de szerintem ez a legszebb, legjobb s leghatásosabb, s mondhatom, legépítőbb munkája, melynek nem efemer életet, de tartós és munkáló létezését jósolhatunk s üdvözljük őt, hogy ily oldalról ösmertette meg magát velünk.

Ösmerünk több ily irányú művet, — természetesen nem a mi aránylag szegényes egyh. irodalmunkban — s bizony az összehasonlítás azokkal nem üt ki K. B. hátrányára. Magyar nyelven e genre-hez sorozhatjuk Tompa női alakjait, de azok jóval szűkebb körben mozognak s nincs bennök annyi életelevenség, mint K. B. női alakjaiban. Több költőiség, talán több eszményesítés, de nem oly élő és ható jellemek.

Igazi benső gyönyörrel, lelki élvezettel tanulmányoztam át e szép munkát. Szerettem volna kritikus szemmel és kedélylyel vizsgálni, kutatni lehető egyes hiányait, de ehez alig van erőm, mert a hideg, számitó értelmet legyőzte olvasás közben az érzélem. Hátha még azok olvassák, a kiknek ez szánva lett. Képeket alkalmazott a kiadó a műhöz. Elég jó képek, de jóval szebbek a megírott képek a magok igazi fényével, megdöbentők az árnyak is, melyeket egyes női alakoknál szerző oly hiven ecsetel. Nem is volt felesleges, hogy a kimagasló s fönséges női jellemek mellett azokat is feltüntesse, melyektől visszaborzadunk. Így lett az ő műve teljes és kerekded. A női világnak nemcsak fény-, de árnyoldalait is kellett rajzolnia, hogy láthassuk a valóságot úgy, mint azt az élet elénk tárja. E nélkül fogyatékos és egyoldalú munka leendett. Az élet könyve az élet hű tükre kell hogy legyen, s épen ezért szükséges, hogy ne csak a kellemes oldalait tüntesse elé a mindennapi életnek, de azokat is, melyek fájdalmasan érintenek, de azért gyógyítanak, tanítanak.

A kedves mű két részre oszlik. Az ő testamentom ködös világából 22, az új testament. fényes országából 17 képpel találkozunk s a befejezésben szerző röviden azokkal ösmertet meg, a kik mint női szereplők fordulnak elő a szentírásban, de róluk s jellemzésökről csak egy pár szó említés tétetik. Az a befejezés, ha szerző nagyobb művet óhajtott volna adni: elég anyagot nyujt vala még egy ilyen kötetre.

Ne várják tőlem Lapunk olvasói, hogy a mű méltatására egyes idézeteket hozzak föl. Valóban, alig tudnánk azokból szemelvényeket kikeresni, mert mindegyike méltó arra. Helyesen s lélektani alapon indul szerző mindenütt, hol a mult alakjait egybehasonlítja a mai étellel s tanulságait a régidőnek a jelenkornak adja át. Mindegyik életrajz egy-egy rövid egyházi beszéd

oly vonzó modorban, hogy azt a legkisebb unalom nélkül élvezhetjük otthonunkban. De nem elég azt csak olvasni; a szó teljes értelmében tanulmányoznunk kell, hogy élvezetünk többszörös legyen. Meg vagyok a felől teljesen győződve, hogy ez soha sem lesz megunt könyvvé. Minden átolvasás alkalmával az élet, a szív tengeréből új meg új gyöngyöket halászhatunk ki, melyekben igazán gyönyörködhetik a mi lelkünk.

Nem tehetünk mást, mint e nagybecsű művet a prot. közönségnek figyelmébe, szeretetébe ajánlani. Apa az ő leányainak, férj az ő neijének, vőlegény az ő menyasszonyának szebb és értékesebb karácsonyi ajándékkal nem kedveskedhetik, s K. B. úrhoz azon szíves kérésünk van: gazdagítsa több ily kedves művel a mi egyh. irodalmunkat; mindnyájunk elismerésére teszi méltóvá magát.

Könyves Tóth Kálmán.

KÖZÉLETÜNK.

Kommentár az „Uj gondolat“-hoz.

Először is azt jegyzem meg, hogy a gondolat csak annyiban „új“, a mennyiben ujonnan van felvetve, különben régi és olyan gondolat az, mely úgy polgári, mint egyházi társadalmunkban élő és éltető erővé s áldássá változott már egyik s másik nemes célú intézményben. A „Protestáns Árvaház“ vagy a „Honvéd menház“ mi volna ugyan más, mint amaz ujonnan felvetett gondolatnak megtestesülése?! Ennélfogva nem tartok, nem is tarthatok én a felvetett „Uj gondolat“-hoz apai jogot, hiszen ott leltem én azt az emberiség életében titkon, de láthatólag munkálkodó *Szeretet* útján, onnan vettem fel azon hő óhajjával: vajha egy „Ev. ref. özvegy-árva menház“ intézményében áldásává válne az özvegyeinknek, árváinknak, áldásává ev. ref. egyházunk társadalmának!

Ezen óhaj ösztönöz most is arra, hogy e tárgyban megjelent előbbi cikkemhez egy kis ismertető kommentárt írjak.

Nem valami szigorú, minden egyéni nemes hajlamot vagy szabadságot embriójában elfojtó, rideg házi szabályokra nehézkedő intézet volna az én menházam, hanem egy olyan eszményi magaslaton álló „Szeretetház“, mely falain belül és kívül a nemes érzelmek és hajlamok szabad nyilvánulása előtt munkatért tárva fel: gondoz, ápol, gyámolít.

A szeretet munkáinak teljesítésére tehát, miután előbb a szeretet áldásában önmaga részesült, hajlamának megfelelőleg — szabadakarata szerint — vállalkozhatnék minden özvegy, az intézet falain belül vagy azon kívül; de vissza is maradhat a missiói munka legkisebb teljesítésétől is visszahatás nélkül. Mindenik élhetne szabadon az Úrtól nyert kegyelmi ajándékkal.

A ki p. o. ajándékot nyert a szegények vagy betegek meglátogatására, vigasztalására: az Úrtól nyert szép ajándékával élhetne szabadon. A ki ajándékot nyert a ház, a család vezetésére, gondozására: nagy haszonnal használhatná fel a nyert ajándékot, hiszen egy igen szép számú, részvétet gerjesztő család lenne körülötte. A ki ajándékot nyert a női háziipar művelésére: teljes szabadsággal serénykedhetnék kedvelt szakmája terén s sok apró árvának s talán munkaképtelen tiszteletes nőtársának szerezhetne ez uton örömet. A ki szellemi munkálkodásra nyert ajándékot: kimeríthetné szabadságát egészen úgy a saját, mint az egész menház lelki

hasznára s szórakoztatására, figyelemmel kísérhetné ez úton az egyháztársadalom életmozgalmát, feljegyezhetné az olvasott vagy a lelkészi hivatalok által jelzett helyeket, hol a nyomor, betegség, bűn sorvaszt, emészt és pusztít s így irányadója lehetne a menház diakonissai működésének.

Az egyéni szabadság, önrendelkezési jog magasabb fokon a testületi szabadságban, önrendelkezési jogban — autonómiában — is nyilatkoznék. Az özvegyek által alkotott diakonissa „testületnek“, vegyük az egészet a rész helyett s mondjuk „menház“-nak megvolna önrendelkezési joga a „házi munkakör“ s a „diakonissai tevékenység“ terén. Magas missiójú erkölcsi testület lévén, bírna minden „erkölcsi szabadsággal“ az erkölcsi szépre és jóra.

Ez az önrendelkezési jog nyilatkoznék először — igen természetesen — a testületté alakulásban, azután a házi tanácskozásban, vagyis gyűlésben. Minden menház egy szabadon választott főnöknő vezetése alatt, házi tanácskozásban megállapítaná a menházon belől és kívül eső munkaköröket. A testületi szabadságnak ez a megnyilatkozása képezné már a keretet, melyen belől az egyéni szabad elhatározás érvényesülne és pedig oly formán, hogy a kijelölt munkakörökből mindenik özvegy a hajlamának inkább megfelelőt választaná tevékenysége színhelyéül.

Ez az önrendelkezési jog teremtené már meg a diakonissa-működés egészséges szellemét, melynek forrása úgyszint ott van a női gyöngéd érzelmekben; ez fokozná amaz életre kelt szellem munkáló erejét folytonosan.

Mert avagy nem tapasztalati tény-e az, hogy az önrendelkezési jog, az akaratnyilvánulás szabadsága, miként öntudatos egyéneket, úgy öntudatos testületeket is ambícionálva, céltudatos munkára lelkesít?

Ha valakinek a menház diakonissai sikeres működésével szemben volna kételye, aggodalma: az, ezen tapasztalati igazságot ne tévessze el szeme elől s egyszerűs-mind megemlékezve nagytudományu kultuszminiszterünk azon nyilatkozatáról, mely szerint szabad polgárokat a szabadság iskolája nevel, készítsen ezután magának a diakonissa intézetekről analogiát s kételye eloszttására megtalálja az igazságot analogiája ezen szavában: diakonissákat diakonissa-intézet nevel.

Hogy a kezdet, az ut-törés nehéz leend, az kétségtelen; de csak a testületi szellemet hívja életre az első nemzedék, a második már tört uton bizton halad a könnyörülő szeretet által kitűzött cél felé.

A menház továbbá, hogy központjává lehessen egy általa életrehívandó s egész területére kiterjedő jótékony, irgalmas testületeknek, e végből, autonomikus szabadságát felhasználva, helyi városából, annak vidékéről, egész kerületéből tiszteletbeli tagokul választaná be gyűlésébe az egyházas érzésükről, könyörületes szívükről ismeretes jobb módú nőket s ezeknek, ezek által pedig több másoknak figyelmét, részvétét azon szegényekre, betegek, aggodalmas helyzetben levő egyházakra s iskolákra irányítaná, a kik vagy a melyek az anyagi segélyt egyáltalán nem nélkülözhetik.

A tiszteletbeli tagokat a menház minden „diakonissa gyűlés“-re meghívna s azoknak szólási és szavazati jogot biztosítana.

Az áldozó szeretetet ily uton felkeltve, folyton ébren működésben tartva, jutna a menház szeretet-ajándékokhoz s vinné aztán végbe azt, mit különben szegénysége miatt magától nem tehetne: a szegények, betegek,

egyházak s iskolák segélyezését is. Igen természetesen, e szerint a szeretet-ajándékok a menházba gyűjtetnének össze s a tanácskozás megállapítása szerint a menház diakonissa tagjai által juttatnának rendeltetési helyekre.

Igy mindenik menház egy-egy őrhely volna, hol az örök finom észleléssel minden veszélyt észrevennének; egy-egy gyűpont volna, hol a szeretet adományok összetalálkoznának; egy-egy központi nap volna, honnan a meleget, világosságot árasztó sugarak szétlövelnének; egy-egy gazdag kútforrás volna, honnan folyton csörgedeznének az „élet vizei“ a különösen szemérmes éhezők, betegek hajlékaiba.

Ha nem papnőket, hát a női osztály melyik részét illeti meg inkább e felséges missio betöltése!?

A betegek ápolására önkényt vállalkozott özvegyek, felkérésre, gondozhatnák az ápoló kezeket nélkülöző vagyonos betegeket is, a minék-a menházra, a menház terhét emelő lelkészekre s egyházakra örvendetes eredménye el nem maradna. A diakonissai működésnek ez az ága volna már az, mely a menház jövőjének biztosításához nagyobb mérvben hozzá járulna.

Teljes szabadságot élveznének az özvegyek a bevagy kilépésnél is. A könnyekkel áztatott sirhanttól azonnal beléphetnek a menházba sorsuk osztályosai közé: ha úgy akarnak, kiléphetnek abból tetszésük szerint. A be nem lépő vagyonosok, a diakonissa testület kültagjainak tekintetnének: (minden gyűlésre meghívotnának hol szólási és szavazati joggal bírnának), ha ők azonban p. o. a netaláni falusi életet, téli évszakra, városi élettel ohajtanák felcserélni: bármelyik kerület menházában jogukat igénybe vehetnék. Év végén a be nem lépő özvegyek a menház jóltevői sorában említett nének fel s nevök olyan összeggel örökítették meg a menház évkönyvében, a milyen pénzösszeg élvezetéről mondtak le.

Előbbi cikkemben minden menházzal egy-egy elemi iskolát vettem fel a számításba, erre azonban nem volna szükség, mivel az árvák kevés százalékát képeznék azok, kik elemi iskolájukat se végezték be s ezek száma is, tiz felé osztva, annyira leolvadna, hogy a helyi városi elemi iskolában is feltűnés nélkül megjelenhetnének.

Mindazon által egy elemi leány-iskolát állítanék fel azon menházban, melylyel kapcsolatban volna a felsőbb leány-iskola, óvónő-intézet, tanítónő-képezde, hogy így az egyház gondviselése alatt egy — különböző fokozatu, de összeköttetésben levő — intézetben nyerének kiképzést papi árva-leányaink egészen a kenyérkereseti pálya küszöbéig.

Ha még megemlítem azt, hogy felsőbb leány-nevelő s képző intézeteinkbe, minthogy azok árvákkal egészen meg nem telnének, papi nem árva-leányok vétetnének fel a menházi szerény évi egy árvára eső élelmezési díj lefizetése mellett: elmondtam azt, a mit a kommentárban elmondani akartam.

Végül nekem még csak egy kérésem van hozzád szives olvasó, az nevezetesen: Vizsgáld meg a lelket, mely az én „uj gondolatom“-ban nyilatkozik s ha úgy találsz, hogy az nem a számító, kufár világból való lélek, hanem az Urnak éltető lelke: akkor ne vond meg támogatásodat az én „uj gondolatom“ életbevívésének munkájától, hanem elűzve a talán tolakodó kicsinyhitűséget légy tántoríthatlan munkása az elismert jó ügynek, meg levén győződve a felől, hogy a mi az Ur lelkén épül föl, attól el nem marad az Urnak áldása.

A „végül“ után egy titkomat árulom csak még el. A n.-károlyi ev. ref. egyházmegyének is több ezer (22.248 frt 81 kr.) forintból áll már gyámintézeti tőkéje s ha arról volna szó, hogy a gyámint. tőkéjéből az 1895-ik évben a kerületi menházak felépíttessenek, s a milleniumi évben a menház kezdje meg kettős missióját tapsolva szavaznék erre a dologra.

Veress Imre,
ev. ref. lelkész.

KÜLFÖLD.

A bukovinai protestáns egyházak felügyelete és kormányzata.

Az összes ausztriai ág. hitv. követő protestánsok egyházi főhatósága egészen 1784-ig a tescheni konsistorium volt, mely is 1746-ben alakult. E főhatóság az 1784 jul. 22. kelt udvari rendelettel egy, felerészben egyházi, felerészben világi elemből álló valóságos főkonsistoriummá szerveztetett, s ugyanazon év szept. 20-án kelt udvari rendelettel Bécsbe helyeztetett át, egyuttal a hely. hitv. követő protestánsok részére is külön konsistorium állíttatván fel.*

Eme főkonsistoriumok az 1861 apr. 8-án kelt császári nyílt parancs értelmében** cs. k. evang. A. H. C. oberkirchenrath-tá egyesültek s székhelyük tovább is Bécs maradt.

Még a régi konsistoriumok idejében mind a két egyetemes prot. egyház szuperintendenciákra s szeniorátusokra osztatott fel. A keleti szuperintendenciákhoz tartozott Morva, Szilézia s Galiczia. Szuperintendens lett 1784-ben a tescheni konsfótanácsos Frangutt Barthelmus, az ő főhatósága alá soroztatott a bukovinai, czernowitzi s milleschoutzi evang. egyház is, az andrásfalvi magyar evang. reform. egyház pedig — további intézkedésig — az erdélyi ev. ref. püspökség főhatósága alá utaltatott.

Majd 1804-ben Galiczia részére — melyhez még akkor Bukovina is tartozott — külön evang. szuperintendencia állíttatott fel, a melyre mindkét konsistoriumnak külön megegyezésével az 1811 okt. 31-én 15,998 sz. a. kelt rendelettel a Galicziában s Bukovinában lakó összes protestánsok (luth. és reformátusok) feletti egyházi főfelügyelet joga ruháztatott.

Ez időtől fogva eme gal. buk. közös szuperintendenciáknak következő szuperintendensei voltak:

1. Pauli József (székhely Lemberg) 1804—1806. † u. o.
2. Bredecky Sámuel (székhely Lemberg) 1808—1812. † u. o.
3. Fuchs Sámuel (székhely Lemberg) 1813—1817. † u. o.
4. Stockmann Friedrik Vilmos (székhely Lemberg) 1819—1831. † u. o.
5. dr. Haase A. Theodor (székhely Lemberg) 1835—1870. † u. o.
6. Hönel Jakab (székhely Biala) 1871—1885 † u. o.
7. Zipser Gustáv (székhely Gelsendorf) 1886—mai napig.

Bredecky Sámuel szup. idejében volt a legelső can. visitatio Bukovinában. Ő volt az első evang. szu-

* Kuzmány egyházjog 1856 Bécs.

** Birodalmi törvények 1861. 41. sz.

perintendens ki Galiciát, Bukovinát beutazta, hogy nagykiterjedésű egyházkerületét, s a felügyelete alá tartozó lelkészeket személyesen megismerhesse.

Bredeczky után Stockmann Vilmos végzett can. visitatiót 1818-ban. Dr. Haase szuperint. már öt ízben vizsgálta (1835. 46. 49. 54. 60) Hőnel csak egy ízben 1880-ban a mostani szuperintendens Zipser 2 ízben 1886 s 1891-ben.

Már az első gal. buk. szuperindens Pauli mellé 2 esperes volt alkalmazva, hogy a nagykiterjedésű egyházkerület könnyebben kormányoztassék.

Majd Bredeczky szuperint. s a konsist. javaslatára az 1811 decz. 12-ik kelt udvari rendelettel a gal. buk. szuperintendenzia 3 tractusra — u. m. nyugoti, közép, keleti, — osztatott föl. Ez utóbbihoz tartoztak a bukovinai luth. és reform. lelkésziségek is tehát Andrásfalva is. Esperesi székhely akkor: Ugarstáiban — Galiczia — volt.

A cs. k. osztrák államkormányának 1861 ápr. 9-én kelt rendelete által — mely mindkét protestáns felekezet belső viszonyait, törvényeit az 1861 ápr. 8-án kelt császári pápens értelmében megállapítá, szabályozá, — megengedtetett, hogy a lemergi egyházkerületben 4 esperesség állíttassék fel, oly kikötéssel azonban, hogy a 4-ik esperesség az evang. reform. egyházak részére állíttassék, s ez is a lemergi közös evang. szuperintendenzia felügyelete alá utaltassék.

Eme miniszterialis rendeletből kifolyólag a csernovitzi s jakobeny-i egyházak presbiterei az 1861. év végén folyamodtak a bécsi cs. k. evang. oberkirchenrathhoz, hogy az esperes választás alkalmával legyen tekintettel Bukovina sajátlagos helyzetére s annak fontos érdekeire, és e tartomány részére — Galiczia kizárásával — egy külön evang. esperesség felállítását eszközölje ki, mely esperesség aztán közvetlen a cs. k. evang. Oberkirchenrathnak rendeltetnék alá.

Daczára azonban, hogy sok fontos érvet hoztak fel a folyamodók kérelmük támogatása mellett nem volt teljesíthető az.

Mert eltekintve attól, hogy jövőre az esperesek választása az egyháztagok szabad szavazata útján történik* s hogy az egyházmegyét érdeklő ügyekbeni határozathozatal az egyházmegyei gyűlések jogkörébe tartozik, még ama körülménynél fogva sem volt teljesíthető, mely szerint a bukovinai andrásfalvi ev. ref. egyház nem tartozott már mint eddig a többi luth. egyházakkal egy esperesség alá, s így a bukovinai külön esperesség felállításánál számba vehető nem volt; minélfogva az új esperesség csak 4 anyaegyházból állhatna, holott a közép gal. esperességnek most 10 anyaegyháza s még több filiája és 40 iskolája van felügyelete alatt.

A cs. k. evang. Oberkirchenrath tehát, midőn a cs. k. államminiszeriumnak 1861 ápr. 18-án 2239 sz. rendelete értelmében a gal. evang. anyaegyházakat, a megállapított 3 esperességbe osztani szándékozott az 1862 febr. 24-én 236. sz. rendeletével, a bukovinai csernovitzi milleschoutzi, radaúti, jakobeny-i Illishestie evang. egyházakat a Galicziában fekvő Zaleszczyki s Ugarstállal együtt a keleti esperességbe osztá. Az andrásfalvi evang. ref. magyar egyház pedig — mely eddig az ugarstáli luth. esperességhez tartozott — a galicziái 4-ik reform. esperességhez csatoltatott.

* Ma már az új törvények értelmében az egyházmegyei gyűlés választja az egyházmegyei tisztviselőket, tht. az esperest, alesperest, egyh. kerül. képviselőt s azok helyetteseit.

E felsőbb elhatározás következtében a bukovinai protestánsok vágya, hogy külön esperességet alkossanak teljesítetlen maradt; panaszkodni azonban még sem lett okuk, mert mindjárt a legközelebbi esperesválasztásnál a szavazatok többsége a csernovitzi luth. lelkész *Jenkner Jánosra* esett, s midőn ez 1876-ban meghalt, utóda ismét bukovinai lelkész a radaúti *Kerk Eduárd* lett, ki azóta már 2 ízben újra választatott meg esperesnek s maig is az.

Jenkner és Kerk egyébként nem első luth. esperesek Bukovinában, már jóval előttük Kern Filep csernovitzi lelkész is viselte e hivatalt 1811—1814-ig.

A ministerileg engedélyezett 4-ik esperesség is felállítván a gal. buk. evang. szuperintendenciákban, valamenyi Galicziában levő reform. anya-, leány-, s fiók-egyházak s a Bukovinában levő egyetlen magyar reform. egyház Andrásfalva is — mint láttuk — ez egyházmegyébe kebeleztettek be.*

Meg kell itt azonban jegyeznem, hogy az andrásfalvi ev. ref. egyház község feletti felügyeleti jogot a magyarországi főt. ev. ref. egyetemes konvent 1890. évi 36, s 1892. évi 19. sz. határozataival az erdélyi ev. ref. egyházkerületre ruházván: szükségessé vált, hogy az erdélyi főt. igazgatótanács, az andrásfalvi ev. ref. egyházközségnek a magyarországi egyetemes egyházhoz, különösen az erdélyi ev. ref. egyházkerülethez való viszonyát az ausztriai egyházi törvények értelmében illetékes főhatósággal a bécsi cs. k. helv. hitv. főtanácssal tisztázza, s magának, az andrásfalvi magyar ref. egyház ügyeinek vezetését tényleg is némi befolyást biztosítson.

Az e tárgyban, a két egyházi főhatóságok közt folytatott alkudozások eredménye aztán az lett, hogy — tekintettel az andrásfalvi ev. ref. egyházközség specialis helyzetére — nevezett egyházközség papi és tanítói állásainak betöltése körül a pályázat kihirdetésének s az ajánlat tételnek, *de nem határozott kandidációnak* joga az erdélyi ref. egyházkerület részére elősmertetett, s az egyházközség ügyeinek helyes vezetése feletti ellenőrzési joga, az ottani lelkész részéről való évi jelentéstétel *kötelezettségének* kimondása által biztosított, épségben hagyatván tehát az egyháznak szabad lelkész s tanító választási joga s az ausztriai egyházi főhatóságaihoz való törvényes viszonya; más részről az erdélyi ft. ref. egyházkerületnek, amaz idegenbe szakadt testvérek nemzetiségének és vallásának épségben való tartására irányuló magasztos célja is megvalósult.**

Eme gal. buk. evang. reform. egyházmegye első esperese *Biró Mózes* andrásfalvi lelkész volt, ki 2 ízben viselte e tisztességet egészen 1866 szept. 11-ig bekövetkezett haláláig. Utánna a gal. jósefsbergi lelkész *Honek József* viselte az esperesi hivatalt 1873-ig, majd a kolomeai lelkész *Krcal K.* 1876-ig aztán a kőnigsbergi lelkész *Schiller J.* 1883-ig. Utánna 1883—87-ig ismét a kolomeai lelkész *Schaedel Fr.* 1887—mai napig az esperes a jósefsbergi lelkész *Sántrucek János.* 1893-ban újra ő választatott meg.

* Téves tehát az erdélyi ev. ref. egyházkerület 1894. évi névkönyvében foglalt amaz adat, hogy az andrásfalvi ref. egyház, egyházilag az erd. ref. egyházkerülethez tartozik, mert az mint látjuk, a bécsi cs. k. h. h. egyházi főtanács, a lemergi közös evang. szuperintendenzia, s a gal. buk. evang. reform. senioratus fennhatósága alatt áll.

** Ez egység 1893-ban jött létre, miután az andrásfalvi ev. ref. egyházközségi közgyűlés azt egyhangulag elfogadta s a bécsi cs. k. helv. hitv. főtanács megerősítette, hiteles másodlata az andrásfalvi ref. egyház levéltárában őrzetik.

Ez egyházmegye 5298 lélekből áll, 5 anyaegyháza 12 filiája, 13 iskolája s ugyananyi tanítója van.

Közbenvetőleg megemlítem, hogy a bécsi cs. k. evang. A. H. C. Oberkirchenrath felügyelete s kormányzása alá egy 1888-iki kimutatás szerint 292,866 luth. s 123,805 reform. lélek tartozott, azóta természetesen mindkét felekezet lélek száma meglehetősen emelkedett.

Jólékony czélu alapítványok.

A bukovinai protestánsok általában szerfelett szegények; a bányá munkások a hegyek közt, a rézművesek iparosok a városokban, a napszámosok a falvakban mindnyájan csekély napi keresményükre vannak utalva.

A földmivelőknek is a mindennapi megélhetés gondjaival kell küzdeniök, mert a termő talaj igen kevés, a népesség folyton szaporodik termőföld pedig most is csak annyi van mint századokkal ezelőtt, nem csoda tehát ha már sokan vándorbothoz nyultak, hogy maguknak — még miveletlen talaján avagy erdők rengetegekben Bukovinának — avagy Magyarországon, de sőt még a távoli Amerikában új s boldogabb otthont teremtsenek.

A bukovinai prot. egyházak nagyon kevés alapítvánnyal rendelkeznek, a mi van azt is jó részben a Gusztáv Adolf egylettől nyerték.

A czernoviczi egyháznak van lelkészi özvegy-árva gyámintézete, továbbá lelkész s tanítói fizetési alapja azonkívül kap iskolája részére a G. A. egylettől évi 1500 márkát.

Az andrásfalvi egyháznak van 2 lelkészi, 2 tanítói 1 kántori alapítványa, külön az egyház s iskola részére ismét egy-egy alapítványa.

A lelkészi alapítvány egyike: a Guszt. A. egylet adománya, a másik a dr. Bukovinszky-féle hagyomány. A tanítói alapítvány egyike Szabó L. főkurátor hagyománya, a másikat dr. Bukovinszky hagyományozta, mindenik 1000 frt tőke; a kántor, az egyház az iskola részére hasonlóképp dr. Bukovinszky volt budapesti orvos hagyományozott összesen 2500 frt tőkét.*

Van még ezeken kívül az andrásfalvi ev. ref. egyháznak lelkészlakás építési alapja 400 frt, mely részben a Bukovinszky féle kamatokból, részben e sorok írójának alapítványából gyűlt egybe.

A hajdani báró Nalátszi-féle alapítvány elveszett hogy? s miként? nem tudhatom.

Az egykor a legnagyobb nyomorban s inségben sanyalódó andrásfalvi ev. ref. magyar egyház emez alapítványok által új életre ébredt, s ha mindvégig hitbuzgó pásztorokat rendel az isteni gondviselés hozzájuk, nincs mit félniök az őket elnyeléssel fenyegető idegen nép, nemzet s felekezetektől. A gal. buk. prot. szegény egyházak s azok belhivatalnokai jelenleg összesen 80,000 frt államsegélyt élveznek.

A Gusztáv Adolf egylettől — mondhatni minden bukovinai prot. egyház — részesült már eddig bizonyos mennyiségű segélyben!

Hosszu volna leírni mennyi alapítványt tett, mennyi könyöradományt juttat ez egylet ma is a szükölködő prot. egyházaknak, azok lelkészeinek, tanulóinak özvegyeinek, árváinak.

Templomok, lelkészlakok, iskolák százzszámra épültek már fel ez egylet bőkezűségéből.

* Ez alapítvány ügye még maig sincs tisztázva, holott dr. Bukovinszky még 1887. nyarán meghalt, s így a kamatokat sem kaphatták meg rendesen az örökösök.

Valóban kiapadhatlan forrása ez egylet a jótékony adományoknak, 59 éves fennállása óta 25 millió márkát adományozott már ez egylet 1579 egyháznak s azok belhivatalnokainak! . . .

Oh sok ezreknek hálafohásza kíséri már ez egyletnek áldást hintő működéseit!

. . . És méltán!!! . . .

(Több német s magyar kutforrás után).

Kecskeméthy Lajos,
szamosfalvi ev. ref. lelkész.

IRODALOM.

a) Egyházi irodalom.

Dr. Erdős József theol. akad. professortól karácsonra megjelenik „*A Zsidókhöz irt levél kritikai és bibliai theologiai elemzése*“ VIII+168 oldal terjedelemmel. Szerző tudományos modorban írta ugyan művét, de azért azt a gyakorlati lelkészek is teljes sikerrel használhatják bibliamagyarázasi vezérfonal gyanánt. *Tanítványainak ajánlja*, a kik remélhetőleg buzgólkodni fognak mind a mű megszerzésében, mind annak terjesztésében. Előfizetési ára postai küldéssel 1 forint 20 krajczár. Bolti ára 1 forint 50 krajczár lesz. Megrendelhető a szerzőnél. Ajánljuk a hivatott körök figyelmébe.

Kösnapi imádságok templomi használatra. Készítette *Lukács Ödön* nyiregyházi ev. ref. lelkész, felső-szabolcsi esperes. Ára fűzve 2 frt 50 kr. Ajánlja szerző e művét „főtiszt. Kiss Áron úrnak, a tiszántúli ev. ref. egyházkerület püspökének, az irodalom pártolójának s kiváló művelőjének, tisztelettel s szeretetteljes bizodalommal.“ Adventi imádságokon kezdődik, melyeknek fele bűnbánati és adventi is egyszersmind. Amott a Megváltó születésének örömhire az isteni örök tanácsvégzéseket kimagyarázni nem képes emberi gyöngeséggel, s a századokon át hirdetett próféta szöveggel, itt az emberi bűnösség és érdemtelenség kemény, megrázó rajzával egyesül. Ezek után téli, tavaszi, nyári, és őszi imádságok foglalnak helyet a műnkában, a melyekben szerző szép öszhangba tudja hozni a kegyes érzéseket azon különböző helyzetekkel, melyek közepett az emberi élet az év különböző szakaiban mozog. Találékonyasága e tekintetben gazdag, úgy hogy szép alkalmi színezései és vonatkozásai imádságainak előnyéül szolgálnak. Ezeknek végén áll az okt. 6-án elmondandó történeti vonatkozású imádság. Keserű fájdalom a méltatlan szenvedés felett, az igazak szegyeteljes halála felett érzett honfiúi bánat, ezek azok az érzelmek, melyek ez imádság elő részét majdnem túlhevessé teszik, de a miket a záradékban kifejezett keresztyéni megnyugvás és az Istenben való hit hangsúlyozása mérsékel. Majd közönséges hétköznapi, bűnbánati és nagyheti imádságok következnek, czéljoknak megfelelő tartalommal és hanggal. A művet berekesztik a gazdag tartalmú alkalmi imádságok. — Szerzőnek invencziói talentomát, mint már fentebb is említők, ezek igazolják leginkább. Tartalmuknál fogva felölelik a különböző természeti változások (járvány, földrengés, aszály, hosszas eső, árvíz, földindulás, sáskajárás, éhínség) gyakrabban előforduló eseteit, nem melőzik a fontosabb politikai mozzanatok sem (háboru, békeségkötés, márczius 15., okt. 6), va'amint az egyházi

évhez is alkalmazkodnak (áldozó csütörtököt megelőző szerda, Pünköszt szombatja, ó év utolsó délutánja) Még betegekért mondandó imádságok és utófohászok is vannak e tartalmas műben. A már eddig is irodalmilag működött jeles nevű szerző irányja eléggé ismeretes. Mint előszavában megjegyzi, igyekezett most is természetes és meleg lenni az *emberi érzések* ömledéseiben; alázatos és türelmes a *bünbeismerésben*; de . . . magasabb lendületre emelkedni a *dicsőítés hangjaiban*.“ Mi szerzőnek ezen önbírálatát elfogadjuk oly értelemben, hogy emez igyekvése sikeres volt, azonban egyes kifejezései (8. l. 3. sor, 91. l. 8. sor., 310. l. felül), az egyszerűség rovására betudható bizonyos nemű szabályellenesség nyomait mutatják. A művet egyébiránt, melyre még később vissza fogunk térni, melegen ajánljuk a lelkipásztori körök méltó figyelmébe. —z.

Dr. Kovács Ödön n.-enyedi theol. akad. professor tanítványai az ő huszonöt éves tanárságának ünnepélye alkalmából egy csinos kiállítású füzetet bocsátottak közre „*Emlékkönyv*“ cím alatt. A füzet megrendelési ára 1 frt, s a tiszta jövedelem a „Dr. Kovács Ödön alapítvány“-ra fordítatik. Az első lapon az érdemes jubiláns arcképe van s az emlékkönyv tartalmazza az ő életrajzát Makkai Domokostól; továbbá irodalmi munkásságának méltatását Nagy Károly ref. theol. m. tanár s enyedi paptól. Az utolsó cikk ép oly érdekes tartalmú, mint amaz előbbi kettő, leírja t. i. azon huszonöt év történetét, melyet a Bethlen-főiskola theologiai akadémiáján Kovács Ödön eltöltött. Érdekes ez azért is, mert ez akadémia tulajdonképen ezen idő alatt fejlődött azzá, a mi most. „*A forradalmi időszakban ugyanis a híres Bethlen-főiskola temető talpából össze volt rombolva; udvarán és a romok között bozót verte fel magát.*“ E huszonöt év 4 korszakra van osztva, u. m. 1869—73; 1873—76; 1876—88. és 1888-tól Hegedüs János haláláig. A tanítványi szeretet és tisztelet eme szép megnyilatkozását, melyet a tanítványok 198 emléklapot magában foglaló „*Emlék Album*“-ban is kifejeztek, reméljük, hogy nemcsak a közvetlenül érdekelt, hanem más olvasók is tanulságosnak fogják találni. —z.

Helyzetváltások a vallásszadadság és felekezetenélküliség tekintetéből. Irta *Kolozsvári Sándor* egyet. tanár, egyházkerületi elnökhelyettes és a kolozsvári egyházmegye főgondnoka. Felolvastatott az erdélyi ev. ref. egyházkerületi papi értekezleten Marosvásárhelytől, 1894. okt. 1. Kolozsvár stb. E cím alatt tétetett közzé az Erdélyi Prot. Közlönyben is megjelent érdekes és tartalmas felolvasás. Az egyházpolitikai javaslatok által kitűzött állami cél (vallásszabadság és felekezetenélküliség) a protestantizmus lényegével és alapföltételeivel szerző szerint is nem csak ellentétben nem áll, hanem annak épen egyik megnyilatkozásaképpen jelentkezik, ugyannyira, hogy az ellenvetést tevőkkel szemben úgy kellene felkiáltanunk, hogy: *jaj annak a protestáns egyháznak, a mely saját élető elemétől, a szabadságtól félti fennmaradását.* Mert ha a szabadság a polit. életben eszmény, akkor ugyanaz a hit világában megigazulás. A régi helyzet megváltozásával kezdetét vette az állam és egyház különválásának processusa. Ebben a hatalmas áramlatban minket a mi hitelveink nem akadályokul az útba, hanem örökök az út mellé állítanak, hogy legyünk jó vigyázattal azokra, a kik magukra vigyázni nem tudnak. A jövődő biztosításának feltételeiről szólván, sürgeti első sorban, hogy a papnövelésre és előkészítésre az eddiginél nagyobb gondot fordítsunk. Utat kell nyitnunk arra, hogy a pap ne csak a theologiai tudományokban ékeskedjék, hanem tanulási idejéhez mérten és hajlamai-

hoz képest a természeti, történelmi, bölcséleti és politikai tudományokban is legalább annyi ismeretre teheszen szert, hogy az u. n. domidoktusokkal, tudákosokkal és kontárokkal szemben a szellemi harcot győzedelmesen megvívhassa. Alkalmat kell nyujtanunk a társadalmi élet legkülönbözőbb rétegeivel és a tudományos körökkel való érintkezésre, hogy értelmi látókörüket szélesbíthessék, szellemi erejüket másokéval összemérhessék már csak azért is, hogy az elmaradottságból tanulási ösztönt, a fölényből pedig nem hiu önhihttséget, hanem az igaz mélttséget jellemző szerénységet és nemes önértzetet meríthessenek. A mai kor követelményei között többé már nem lehet cél a *papok középkori zárdaszerű növe- lése, avagy félreeső helyekre szorítása, hanem észszerűleg és bizonyos határig bele kell őket bocsátanunk a világ zajába*, hogy a társadalmi élet erényeit és bűneit idején fölismerve, ezek között akaraterjüket megacézélozhassák, jellemök vonásait kidomboríthassák, s magokat a tájékozatlanság késő csalódásaitól megmenthessék. S mint-hogy emberek között kell élniök és emőerekre hatniök, kell, hogy olyan modorra teheszenek szert, a mely nem egy esetben többet érhet egy véka elméletnél. Így lehet biztosítani a hívek támogatását is. De az egyház anyagi feleségelését első sorban az államtól várja az 1848-diki törvény alapján is. Csak így lehet megakadályozni azt, hogy bármelyik felekezetből való kiszakadás és a *felekezetenélküliség a kepenemfizetés aziluma lehessen.* A papi javadalmaknak a kor igényeihez mért és a legfelsőbb iskolai képzettséghez illő emelése mellett a papi képé- nek és az összes ilyenemű tartozásoknak *országos közvetítés mellett való megváltásában látja az egyedüli orvosszert*, a mit úgy képzél keresztülvihetőnek, hogy a rendszeresen kamatozó s az autonom egyház kezelése alá kerülő váltságtőke 80—100 évre beosztandó törlesztési hányadának legalább kétharmad része jövőre is a hívek vállain maradvá és az adóval kapcsolatosan az állam közegeitől felszedve, az egyhármad rész az állam költségvetésében nyerné fedezetét. Ez lehetne csupán felolvasó szerint az 1848: 20. t.-cz. rendelkezésének az autonomia sérelme s az államháztartás megzavarása nélkül való megvalósítása. A sok figyelemre méltó gondolat miatt, érdemes dolog a tudós felolvasó értekezését közelebből is megismernünk.

Megjelent: „*Kalászkok az életnek kenyerehez*“ cz. folyóirat 4-ik, ez évben utolsó füzeté K. Tóth Kálmán debreczeni és Pap Károly budapesti ref. lelkészek szerkesztésében. Az új füzet temetési imádságokat és beszédeket tartalmaz és pedig az életkorok: gyermek, fiatal, középső és öreg kor szerint beosztva. Továbbá 5 szertartási beszéd és függelékül Könyves Tóth Kálmántól innepi, vasárnap és alkalmi imádságok foglalnak benne helyet. — A füzetben foglalt beszédeket írták: Szász Károly, Zábrák Dénes, K. Tóth Kálmán, Sántha Károly, Máthé Elek, Ladányi, Thuri Etele, Halász Imre, Vajda Ferencz és többen. A legszélesebb körben való elterjedésre méltó, közhasznú vállalatot ismételtén ajánljuk az érdekeltek pártoló rokonszenvébe. —z.

b) Nemzeti irodalom.

Millenniumi Magyar Történelem. Az Athenaeum r. társaság kiadásában és Szilágyi Sándor szerkesztésében megjelenő „A magyar nemzet története“ tíz kötetes nagy munkának (millenniumi) most jelent meg a harmadik füzeté. A mint a borítéklapot felütjük, rögtön Munkácsy Mihálynak „Honfoglalás“ című immár világhírű festményének remek aquarelljén akad meg szemünk, melyet a nagy mester utolsó vázlata után Neográdi festett. Ez

után az aquincumi amphitheatrum látképe következik sikerült fénynyomatban és oly tiszta előállításban, hogy ennek az ó-budai, eddig még minálunk kellőleg nem méltatott történelmi kincsünknek legkisebb pontja is azonnal felismerhető. A füzet általában véve tele van szép és sikerült szöveg közé nyomtatott metszetekkel, a melynek Nagy Károlynak az aacheni székesegyházban őrzött kardjának sikerült rajza; I. Miklós pápa ölom-bullájának hasonmása, az egyház és állam symbolikus képe, mely a Lateránban őrzött IX. századbeli eredeti mozaik képek tiszta szép fénynyomata; azután egy nyugatrómai (frank) császár képe látható III. Ottó császár evangéliumos könyvéből. A szöveg közé nyomott nagyobb képek még, a melyek X. századbeli lovas, majd gyalogos harcosokat ábrázolnak, Német-Óvár látképe, mely az avar-frank határon fekszik; kisebb képek I. Basilios, Konstantin Porphyrogenetos és II. Romanos pénzei; II. (Német) Lajos pecsétje, a horvát őskeresztyén emlékek, a zalavári őskeresztyén emlékek stb. A szöveg Marczali Henrik: Vezérek kora művének folytatása. Ebben a füzetben a Honfoglalás tárgyalása kezdődik s az egyes fejezetek Európát a magyarok bevándorlása korában és Pannoniát a magyarok bejövetelekor tárgyalják. A mű egy-egy füzetének ára 30 kr. Előfizetés évnegyedre, mely alatt 12 füzet jelenik meg, 3 frt 60 kr. Félévre (24 füzet) 7 frt 20 kr. Megrendelhető minden könyvkereskedésben és a kiadó Athenaeumnál.

As 1848—49-iki magyar szabadságharc története című nagy illusztrált munkából most jelent meg a 25-ik füzet, melyben Gracza György Jellasis beütésének előzményeit mondja el. Megkapóan szép részlete a fejezetnek az a jelenet leírása, midőn az országgyűlés százaz küldöttsége szept. 9-én csaknem kierőszakolta a királyi kihallgatást. Ez volt utolsó találkozója a nemzetnek királyával; aztán kezdődött a végzetes ütközés, az élethalál harc. A füzet képei a következők: Orosz katonaság. A szabadságharc nevezetesebb magyar szereplői a polgári osztályból. Bem a bécsi barrikádoknál (egykorú rajz). Görgey Arthur a sereg élén (eredetije az 1848—49-ki orsz. ereklyemuzeumban). Gonykép Latour és Zichy gróf kivégeztetéséről (egykorú rajz). Ivánka Imre honvédezredes 1848-iki arcképe. A szabadságharc nevezetesebb női szereplői (egykorú arcképek után). Gróf Lamberg Ferencz. A horvát hadak vonulása a Balaton mellett (eredetije a bécsi császári udv. muzeumban).

c) Tanáregyleti évkönyv.

A tiszántúli ev. ref. középiskolai tanáregyesület évkönyve az 1894—95-ik évre. Szerkesztette Elek Lajos egyesületi jegyző. Tizenharmadik évfolyam. 171 lapon jelent meg igen érdekes és tanulságos tartalommal. Közli az egyesületi tagok névsorát s a folyó évi aug. 24 és 25 napján Debreczenben tartott évi rendes közgyűlés jegyzőkönyvét; e közgyűlésen mondott elnöki megnyitó beszédet, tett jegyzői, pénztárnoki jelentéseket és felolvasott értekezéseket. Végül magában foglalja az ev. ref. vallástanároknak ugyancsak Debreczenben aug. 25-én megtartott értekezletét, megállapodásaikat s leghátul a vegyes közleményeket. A gonddal összeállított füzet minden egyes czikke hiven feltünteti, hogy az egyesület a maga körében buzgó és hasznos tevékenységet fejt ki s hivatásának teljes magaslatán áll. Ennélfogva méltán képezheti nem magvát, hanem a legtekintélyesebb alkotó részét annak az *egyetemes ref. tanáregyesületnek*, melynek létesítése munkába van véve, — s azt hisszük

nem sikertelenül. A tiszántúli ev. ref. középiskolai tanáregyesület már számbelileg is imponál. Van 8 tiszteleti, 8 alapító 60 pártoló és 116 rendes tagja. Oly szám, melynek súlyát már magában véve sem lehet kicsinyíteni, erejét pedig méginkább megsokszorozza a benne rejlő nagy intellectualis töke. A tagok között, főleg az ujonnan belépettek között egynehányat más kerület tanfőiaiból is látunk, akik bizonyosan a tervbe vett országos ev. ref. tanáregyesület közeli létrejövételének édes reményében iratkoztak be. Vajha ne csalatkoznának! De ide vonatkozólag sem sok biztatót látunk abban a szomorúan érdekes felolvasásban, melyben *Elek Lajos* terjesztette a magyar prot. tanáregyesület ügyét a közgyűlés elé. Annál lélekemelőbb jelenségeket tár szemünk elé ugyancsak *Elek Lajos* egy másik, fáradságos utánjárással készített felolvasása az *ev. ref. tanárok anyagi helyzetéről*, melyhez a füzet hátulján egy okulásunkra szolgáló táblázat van mellékelve, a mely feltünteti a rendes tanárok fizetését, még pedig 1882-től kezdve mindkét prot. egyház tanintézetinél. Itt láthatjuk, csalahatatlan számokkal kimutatva, hogy mily nagyot haladtunk 12 év alatt. És ez a tanügyi kormány kényszerítő intézkedéseinek jóakarátán kívül első sorban a fenntartó testületeknek köszönhető. A Tiszántúl sokat tett a tanárok anyagi helyzetének javítása érdekében a folyton tevékenykedő tanáregyesület is, s már ezért is méltó dicséret illeti. A tanulságos felolvasást és táblázatot, melynek ugyan némi kis hiánya van (pl. Kisujszálláson a tanárok fizetése, nem pusztán 1400 frt, hanem még 50 frt quinquennium 4 ízben), ajánljuk úgy a tanügyi férfiak, mint a tanügyi barátok figyelmébe. Még így ad oculos nem volt a prot. tanintézetek örvendetes fejlődése illusztrálva. A füzetben *Géresi Kálmánnak* általunk is közölt és érdeme szerint kellőleg megdicsért elnöki beszédén kívül találjuk még *Barkász Károly* széles ismeretről és olvasottságról tanuskodó tanügyi szemlét, nemkülönben a *Dóczi Imre* felolvasását „*Olympiában*” címmel. Egy részlet ez a magyar tanárok görögországi tanulmányutjából telve az antik világ iránti csudás lelkesedéssel, amely másokat is magával ragad, megírva azzal az eruditióval és eloquentiával, a mely Dóczinak kiváló sajátja. A füzet utolsó lapján a következő *pályázati hirdetés* olvasható: 1. Adassék elő a magyarországi (Erdélyt is ide értve) ref. egyház közoktatásának külső és belső egyetemes és részletes története a XVI században, kiváló figyelemmel a tanárok életrajzára és irodalmi működésére. Jutalma 400 frank aranyban. (A m. szigeti ev. ref. lyceumi kormányzótanács adománya). 2. Adassék elő a magyar ref. közoktatás története az 1890/1. országgyűlés óta, különös tekintettel a középiskolák fejlődésére. Jutalma 50 drb arany (A debreczeni ev. ref. egyh. adománya). Mindkettőnek beadási határideje 1896 máj. 1. Csak egyesületi tagok pályázhatnak. Szép, szép, csak aztán sikeres is legyen!

KÜLÖNFÉLÉK.

— **A karácsoni ünnepkövetségi választás idejéről** az akadémiái tanács folyó hó 18. napjának délutánját tűzte ki.

— **Kis-Ujszállásról** örömmel értesülünk, hogy ott az úri társaskör estéjén, szép számú előkelő közönség jelenlétében *Gulyás Lajos* ev. ref. lelkipásztor „*A vallásról*” háromnegyed óráig tartó és folytonosan feszült figyelemmel hallgatott tanulmányt adott elő. Ezzel a vallás-erkölcsi felolvasások a jelen téli idényre Kis-Uj-

szálláson megkezdődtek. Teljes elismerés illeti meg a buzgó kezdeményezőt s kívánatos, hogy ez a követésre méltó nemes példa másutt is mennél többeket lelkesítsen hasonló irányú tevékenységre.

— **Széll Farkast**, a debreczeni kir. tábla tudós tanácselnökét, a debreczeni ref. egyházmegye tanácsbíráját, Lapunknak is kiváló dolgozótársát és pártfogóját, testvéreivel, ezek között **Széll Akos** szegedi kir. közjegyzővel, egyházkerületünk egyik buzgó tanácsbírájával s családjaikkal együtt sulyos csapás érte édes anyjuknak, a tiszteletreméltó agg matrójának *özv. Széll Sámuelné* szül. nagybesseneyi *Besseney Annának* élete 78-ik özevegységének 23-ik évében f. deczember hó 1-ső napján történt elhunytá által. A boldogult földi maradványai deczember 4-ikén Erdő-Gyarakon a családi sírboltban helyeztettek örök nyugalomra. Áldás és béke azon édes anya hamvaira, a ki oly kiváló férfiakat adott hazánknak és egyházunknak!

— **Félszázadév a néptanítói pályából.** Félszázadév, sőt több, 53 aranyos napokkal, nehéz viharokkal átküzdött év áll *Domokos Lajos* debreczeni ev. ref. tanítótársunk ravatala mögött. Az évek e. hosszú sorát ő csendes, elmélkedő s a korrallal haladva vizsgálódó szellemével mindig hivatásszerű eredménnyel tudta a közélet terén is életérős irányban értékesíteni.

A Széchenyi-utca leányiskolája az ő lelépésével, tanítói működésének elhagyásával végleg bezárult, mintha a királyi tábla épületéhez való csatoltatásban is hirdetné, hogy a kicsinyek közt való igazságszolgáltatás még nehezebb, mint a törvénytiszta felnőttek között. A tapasztalt, önzetlen szívű tanító bíráskodása menti meg a felnőttek bűn ügyekben részvételét. Domokos Lajos a szeretet meleg légkörében ápolta azokat, kik legkedvesebbek valának előtte: saját nagy érdemekkel koszorúzott gyermekeit, kisdud leánytanítványait és növényeit, üvegházi virágait.

Mint tanító a szép, nemes és hasznos szeretetére buzditotta saját példájával a hozzá szorosán ragaszkodó növendékeket. Oly kedves előadású, szépen szavaló kisdud leány növendékeket egy debreczeni tanító sem produkált, mint ő. A természetes fénytelen gyémánt csak gyémántpor által fényesül s értékesül. Első dolga volt az értelem- és érzelemfejlesztés. Oktatása eredménye fölött ott csillogott szemében legédesebb s legbecsesebb jutalma: az örömköny. Oh, ha e könyccseppek anyagi értékre beválthatók lettek volna!

Mint tanítótárs, tapasztalatainak aranykamrájából nem egyszer hozott napfényre a debreczeni díszes tanítótestület okulására oly értekezéseket, melyek a vallás-erkölcsi élet ápolásának s előbbvitelének módozatait czélozták, melyeket nagy figyelemmel s azokat megtartó elhatározással hallgatott az ifjabb tanító-nemzedék. Leírhatlan volt lelki öröme, ha bölcs tanácsai jó földbe hullottak.

Mint ember a becsület, a szerénység, a jóakarati példányképe volt. Hogy embertársainak hasznára lehessen, az önképzés útján folyvást előre haladt, — mint a kir. magyar természettudományi társulat rendes tagja, növénytan ismereteivel sok embernek nemcsak örömet, hanem hasznót is szerzett. „Ki a virágot szereti, rosz ember nem lehet!”

Ezért engedte őt a gondviselés 53 évig tanítóskodni s 75 éves életkort elérni. Utolsó életévét megérdemelt nyugalomban töltötte. Anyagi szükségéről a debreczeni ev. ref. egyház, érdemei elismerése mellett kötelességszerűleg gondoskodott. De a munkához szokott ősz férfiu ezt a tétlen nyugalmat nem sokáig bírta ki, —

a hová vallásos érzülete mindig vonzotta, elköltözött a jobb és boldogabb hazába.

Emlékezete nemcsak ezrekre menő tanítványai szívében — kik közül az életben levők családanyák, sőt már nagymamák — marad meg, de megmarad tekintélyes helyzetben levő saját gyermekei: **Kálmán**, m. kir. gazd. akadémiai igazgató s **Albert**, kiváló képzettségű mérnök szívében, — úgyszint a debreczeni ev. ref. tanítótestület évkönyveiben is.

Temetése f. hó 6-ikán délután 1/2 3 órakor ment végbe; nt. **Dicsőfi József** lelkészünk mondott fölötté szívhez szóló s szívből fakadó gyönyörű imát. Ravatalát nemcsak az ev. ref. tanítótestület, hanem a főiskolai tanárkarok, városunk intelligenciája a legnagyobb számban tisztelte meg. Ki a tiszteletre méltó élet hosszú idejét, 53 éves tanítóságát oly feddhetlen és tevékeny jellemmel zárja le, méltó, hogy a nagy közönség tisztelő emlékeztetését megnyerje, hogy mindenki szíve mélyében áldást és békét óhajtson hamvaira! —y—n.

— **A debreczeni országos tanszerkiállítás rendező nagybizottsága** mult november hó 30-án zárgyűlést tartott, melyen elintézte egyes, még eddig elintézhetett ügyeit. Eötvös Károly Lajos tanfelügyelő bemutatta a kitüntetettek számára a közoktatásügyi minisztérium által adott érmekeket, melyek közül két, első osztályú érmet a miniszter a tanszerkiállítás létesítése körül sokat fáradozott igazgatósági elnököknek: **Eötvös Károly Lajosnak** és **Csiky Lajosnak**, — egy, második osztályú érmet pedig **Vántsa György** kiállítási titkárnak tartott fenn és küldött le, „a tanszerkiállítás emlékéül”. Ezen érmekeket dr. **Wolafka Nándor** gyűlési elnök meleg hangú, az illetők érdemeit szívesen méltányoló szép beszéd kíséretében nyújtotta át a kitüntetetteknek. Elhatározta a gyűlés, hogy hálafeletinté az kiállítás védnökéhez, gróf **Csáky Albinhoz**, továbbá az azt engedélyezett s hathatósan támogatott vallás- és közoktatásügyi s kereskedelmi miniszterekhez. A betérjesztett számadás felülvizsgálás végett átadatott egy bizottságnak, mely jelentését az intéző bizottságnak nyújtja be, hogy ez ismét a nagy közönség elé terjessze a végleges számadásokat. Annyit bátran jelezhetünk előre is, hogy a bevételek nemcsak hogy fedezik a kiadásokat, de a tanszerkiállítás tiszta jövedelméből igen szépen fog gyarapodni a hajdumegyei tanszermuzeum is, mint a melyre hárul, az intézők intencziói szerint, a kiállítás minden anyagi haszna. A kitüntetési érmekeket és okmányokat ezen hónap végéféle szét fogja küldeni a jury- és intéző bizottság, mely egyszersmind egy külön füzetben fog beszámolni ezen egész tanügyi mozgalom eredetéről, lefolyásáról, az országos tanszerkiállítás szellemi, erkölcsi és anyagi eredményéről. A szépen kiállítandó füzeti kiadási költségeit dr. **Wolafka Nándor**, az ügy ezen lelkes barátja és támogatója, s a kiállítás egyik elnöke volt szíves önkéntes jóakarattal magára vállalni.

— **Mihályi Viktor** lugosi gör. szert. kath. püspök neveztetett ki több mint másfélévi késedelem után gyulafehérvári, illetőleg balázsfalvi gör. szert. kath. érsekké és metropolitává. Hogy mennyiben megbízható **Mihályi** egyénisége a magyar állami érdekek szempontjából, ez a kérdés ma, épen az oláh nemzetiségi hevés agitációk idejében, igen nagy fontossággal bír. **Mihályi** korán neveztetett ki püspökké, husz évvel ezelőtt, ma is csak 53 éves. Hazafias szellemű máramarosi magyar nemes családból származott, atyja, **Gábor**, 1849-ben megyében főispáni tisztelet viselt, s e miatti fogságot is szenvedett később. Mindezekben több rendbeli biztosítékot látunk arra nézve, hogy az új érsek fontos állásában hazafias

irányt fog követni. Csak az okoz bennünk e tekintetben némi aggodalmat és kételkedést, hogy Mihályi egyike volt azoknak a főpapoknak, a kik a magyar nyelv kötelező oktatásáról szóló törvény megalkotása ellen a királyhoz folyamodtak.

— **A katolikus autonomia** kérdéséről egy névtelen röpirat jelent meg a napokban, a mely a klerikálisok táborában nagy rémületet okozott. Azt hiszik ugyanis, hogy a röpirat olyan körből származott, a mely a kath. autonomia kérdésének megoldására befolyást van hivatva gyakorolni s azért e röpiratban foglalt kész tervezet számára akar ezen az uton híveket szerezni a katolikusok között, a mely tervezet pedig a klerikális uraknak teljességgel nem kell. A tervezet ugyanis az egyházi javadalmak és méltóságok adományozásának mai módját érvényben hagyja. Ezen kívül a kormány kezelése alatt hagyja a jelenleg állami kezelés alatt lévő alapokat és alapítványokat is, a minthogy másként nem is lehetne, ha csak az állam önmaga, saját jogállása ellen merényletet elkövetni nem akar. De hát az a baj, hogy ezt az autonomiát nem lehet összeegyeztetni azzal, a melyet állítólag még Simor primás röviden a következőkben foglalt össze: 1. átengedi a kath. autonomia központi tanácsa számára mindazon jogokat, melyeket a kultuszminiszter, mint a legfőbb patronus megbízottja gyakorol tehát a hármaskandidáció jogát is a nagyobb javadalmakra; 2. átadni kezelésre a kath. (?) jellegű összes alapokat, tehát az egyetemi, vallástanulmányi alapokat; 3. az iskolákra nézve legalább oly jogkör, minőt a protestánsok bírnak. A két autonomia közt a távolság, a mint látszik, áthidalhatatlan. Épen azért alig lesz az egészről egyéb, mint a minek készült t. i. izgató látványosság, olcsó komédia a hiszékenységre áltatására.

— **A klerikálisok** visszariadnak Berzeviczy A. által felvetett azon javaslattól, hogy a felállítandó harmadik egyetemen kath. theologiai fakultás állíttassék fel, mert nem akarják a papnevelést az állam befolyása alá helyezni, mikor úgy is van minden egyházmegyének papi szemináriuma. II. József császár cenzurális állami papnevelésének emlékeztetével ijesztgetik magukat s efféléknek kikerülése végett sürgetik a kath. felekezeti tudományegyetem létesítését.

— **(Beküldetett.)** E becses lap deczember elsején megjelent számában *Szendi Pál* mezőtúri reform. tanító nyugdíjaztatásáról „Beküldetett“ aláírással megjelent közleményre szabadjon némi helyreigazításul a következőket megjegyezni: Előzőleg előadva a beküldő, hogy az iskolaszék 43 évig hű, lelkiismeretes és mindenkor kitünő sikert felmutató egyik legjelesebb tanítójának, az 53 éves tanítói pályája után nyugalomba vonult, s tanítókárunk Nestorának, *Szendi Pál* úrnak az államtól nyert 440 frt nyugdíját 100 frttal kívánta az egyház pénztárából évenként javítani, azt mondja, hogy „az egyháztanács mult hó 16-ikán tartott gyűlése e javaslatot nem fogadta el, hanem üres marokkal bocsátotta el a vén szolgát“ stb. Ez a majdnem 20,000 lélekkel bíró mezőtúri ev. reform. gyülekezetre olyan nagy szegény és gyalázat bélyegét sütött és városunkban valláskülönbség nélkül minden jobb érzésű embert mélyen megbotránkoztatott határozata az egyháztanácsnak, fájdalom, csakugyan igaz. Csak az nem áll, hogy egyháztanácsunk ezt a szegényteljes határozatát *egyhangulag* hozta volna. Mert ezt a főgondnok *S. Tóth Sándor* indítványára csak az öt vakon követni szokott többség 19 szavazattal, az iskolaszék ajánlatát melegen védett *Turgonyi Lajos* lelkészt s iskolaszéki elnököt követett 7 tag — az intelligencia a főgondnok miatt nem jár gyűlésekbe — megajánló

szavazata ellenében hozta. Miután mi, — kisebbsége az egyháztanácsnak, — ez idő szerint, kik utoljára ettől csak azt kértük, hogy tekintettel a hű szolga kiváló érdemeire, legalább évi 60 frttal egészítse ki 500 frtra az egyháztanács a 440 frt nyugdíját, a helyére választott tanítónő másodfokú fizetéséből 400 frtból úgyis az egyház pénztárába maradó 280 frt összegből, de a főgondnok többsége ezt is elvetette, sőt még a szeptember hóra kivett fizetését is vissza akarta követelni, daczára, hogy *Szendi Pál* szept. 15-ikéig mint rendes tanító tanított, — nem akarunk a személyes bosszú által vezetett főgondnok és az öt követett többség dicsőségében osztozkodni és miután nem hagyhatjuk magunkon száradni országvilág előtt ezt a „Beküldetett“ által az egész egyháztanácsra vonatkoztatott szegényteljes határozatot: a magunk és főleg az igazság érdekében kérjük a fentiekben megírott valódi tényállás közzétételét. Mezőtúr, 1894 decz. 4. *Kisebbség.*

— **Kegyes adományok a felső-józsai ev. ref. templom építésére.** Steinfeld Mihály úr izraelita macsi nagybirtokos 100 forint, Jóvir János presbyter 1 forint, öreg Kiss Sándor 1 frt, H.-Böszörmény város 50 frt, a dancsházai ev. ref. egyház 30 kr., Asztély 1 frt, Esztár 5 frt, Hódmezővásárhely 5 frt, Szabó József vasúti főnök 2 frt, a h.-bagosi ev. ref. egyház 1 frt, Paptamási 1 frt 20 kr., N.-Kun-Madaras 2 forint, a debreczeni ev. ref. egyház 20 frt, Szene János 1 frt, T.-Csege 1 frt, Albis 1 frt, Nagy-Bajom 2 frt, Révész Mihály n.-bajomi ev. ref. lelkész 1 frt, a vértesi ev. ref. egyház 2 frt, Pocsaj 2 frt, Resiczabánya 1 frt 45 kr., Búd-Szt.-Mihály 2 frt, Szentes 5 frt, Némethy Lajos debreczeni ev. ref. lelkész 6 frt, Nagy Ferencz egyházmegyei tanácsbíró 6 frt, ngs Nadányi Miklós egyházmegyei gondnok 20 frt, a gáborjáni ev. ref. egyház 2 frt, B.-Sámson 50 kr., Hosszmező 2 forint, Perge Gábor debreczeni lakos 2 forint, a szováthi ev. ref. egyház 2 frt, Kaba 5 frt, Kabán egyesektől 3 frt 70 kr., Türkeve 5 frt, Szemlak 50 kr., Pusztatold 1 frt, H.-Nánás 10 frt, Bakonszeg 1 frt, B.-Ujváros község 10 frt, Tisza-Nagy-Rév 1 frt 90 kr., H.-Hadház 2 frt, Derecske 5 frt, B.-Szent-Márton 1 frt, Körös-Ladány 2 frt, Szent-Heléna leányegyház 7 frt 50 kr., Méhtelek 1 frt 20 kr., Nagy-Várad 1 frt, Sályi 50 kr., Ujfalussy Béla egyh. megyei tanácsbíró 5 frt, a hetei ev. ref. egyház 1 frt 35 kr. A mai napig befolyt kegyes adományok pénzüsszege 319 frt 10 kr. Ezen kívül Debreczen sz. kir. város építkezésünkre ajándékozott 20 ezer jó minőségű téglát, s Dragota Ignác úr r. kath. vallású macsi birtokos 5 ezer épületi téglát a helyszínre be is szállított, s végre Steinfeld Mihály, macsi nagybirtokos neje, építendő templomunk részére egy fiszharmónikát ajánlott. Fogadják a kegyes adakozók mindnyájan egyházközségem nevében nyilvánított hálás köszönetemet. Együttal bátor vagyok a nagytiszteletű lelkész urat tisztelettel felhívni, szíveskedjenek a templomunk építésére vonatkozó, kezeik között levő kérés íveket egyháztanácsuk elé betérjeszteni és az ott megszavazandó vagy begyűlendő bármily csekély adományt hozzám juttatni. Felső-Józsa, 1894. decz. 5. Bőőr János, ev. ref. lelkész.

TARTALOM-JEGYZÉK: Debreczen és a harmadik egyetem. Sz.-f. — Tárcza: A Zsidókhöz írt levél kritikai és bibliai theologiai szempontból. — Könyvismertetés. Könyves Tóth Kálmán. — Közéletünk: Kommentár az „Uj gondolat“hoz. Veress Imre. — Külföld: A bukovinai protestáns egyházak felügyelete és kormányzata. Kecskeméthy Lajos. — Irodalom. — Különnfélék.

Felelős szerkesztők és laptulajdonosok:

Dr. ERDŐS JÓZSEF és Dr. BACZONI LAJOS.